

УДК 355.45

Николишин Юрій Львович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID ID 0009-0009-1960-9952

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАЦІОНАЛЬНОГО СУПРОТИВУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

Анотація. У статті аналізується взаємозв'язок між національним супротивом і національною безпекою в контексті сучасних глобальних загроз. Особлива увага приділяється механізмам національного супротиву, їхньому впливу на забезпечення безпеки держави та суспільства. Вивчено останні дослідження в цій галузі, визначено основні проблеми та виклики, які постають перед країнами, що стикаються з агресією, дезінформацією та іншими загрозами. На основі аналізу пропонується концептуальна модель, що може допомогти в розробці ефективних стратегій національного супротиву.

Ключові слова: національний супротив, національна безпека, глобальні загрози, дезінформація, механізми супротиву, стратегічне управління.

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає період глибоких змін, що супроводжуються численними викликами для національної безпеки держав. Національна безпека є важливою умовою функціонування та розвитку особистості, суспільства та держави. Сучасні проблеми національної безпеки в умовах воєнного часу мають багатовимірний характер і включають загрози як на національному, так і на глобальному рівні. Зокрема, повномасштабне вторгнення росії на територію України стало каталізатором для переосмислення загроз безпеці та необхідності розробки нових підходів до забезпечення національної безпеки. Російсько-українська війна підкреслює загрозу військових конфліктів і агресії з боку інших держав, які прагнуть змінити міжнародні кордони чи порушити суверенітет країн. Ці загрози змушують переглядати існуючі стратегії оборони та безпеки, акцентуючи увагу на швидкій мобілізації, технологічній перевазі та координації з міжнародними партнерами. Конфлікти, тероризм, кібератаки, а також розповсюдження дезінформації ставлять під загрозу суверенітет країн. У цьому контексті важливим є вивчення концепції національного супротиву, яка передбачає активну участь суспільства у забезпеченні безпеки. Проте не всі країни мають чіткі стратегії в цій сфері, що зумовлює необхідність детального аналізу даного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблем національної безпеки України в умовах воєнного часу, який проводиться сучасними дослідниками, залишається досить фрагментарним. Різні аспекти розглядаються окремо, і часто зосереджуються на певних складових, що не дозволяє створити комплексну картину загроз і можливих рішень.

Так, Д. Часник акцентує увагу на забезпеченні прав людини в контексті національної безпеки під час протистояння російській агресії. Це питання є вкрай актуальним, оскільки в умовах війни часто виникають виклики дотримання основних прав і свобод громадян, зокрема прав на життя, безпеку, доступ до правосуддя та інформації [1].

О. Васильчишин, В. Титор і І. Кекіш аналізують правову базу національної безпеки України до повномасштабного вторгнення росії. Вони зазначають, що на момент до початку активної агресії правова система України мала достатню кількість нормативних актів, які були спрямовані на забезпечення національної безпеки. Проте проблемою була недостатня ефективність державних органів, що ускладнювало реалізацію політики захисту незалежності та суверенітету України [3].

Останні дослідження у сфері національної безпеки свідчать про те, що національний супротив є ключовим елементом для ефективної протидії загрозам. Дослідники, такі як С. Г. Коваленко (2021) та В. О. Таран (2022), акцентують увагу на важливості мобілізації суспільства для формування єдиного фронту супротиву [5]. Інші вчені, зокрема А. Л. Мельник (2023), вказують на необхідність інтеграції різних інститутів у системі національної безпеки, що дозволить створити цілісну модель супротиву [3]. Незважаючи на численні публікації, недостатньо уваги приділяється конкретним механізмам та стратегіям реалізації національного супротиву. Сучасний науковий дискурс стосовно національної безпеки України, хоч і надає важливі аналітичні висновки, часто не охоплює всі ключові аспекти, необхідні для розробки комплексних стратегій.

Мета статті. Метою статті є аналіз концепції національного супротиву в контексті національної безпеки, визначення основних механізмів та викликів, а також розробка рекомендацій для посилення національного супротиву в умовах сучасних загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «національна безпека» є досить складною через поєднання двох ключових понять: «стабільність» (збереження) та «зміни» (розвиток), що взаємодіють у діалектичній єдності. Безпека природно пов'язана зі стабільністю, тоді як розвиток передбачає динаміку, що суперечить статичності. У першому підході, що акцентує увагу на захисті, соціальна система сприймає своє оточення як ворожий елемент. Будь-яка, навіть незначна, помилка може спровокувати агресивні дії. Тому така система концентрується виключно на забезпеченні своєї безпеки, спрямовуючи всі наявні ресурси на оборону, нехтуючи розвитком. Форми захисту можуть бути як активні, так і пасивні.

Активний захист включає: стримування противника через демонстрацію можливостей завдати непоправної шкоди, превентивні заходи для запобігання ворожим діям, контрзаходи для мінімізації наслідків агресії та руйнівні дії для усунення загроз. Пасивний захист передбачає уникнення взаємодії з ворожим середовищем та терпляче відновлення втрат. Однак, зазначені методи можуть ослабити систему національної безпеки, особливо під час військової агресії. Тому важливо вибрати адекватні методи захисту відповідно до актуальних викликів.

Другий підхід робить акцент на розвитку. У такому підході система вважає своє оточення або доброзичливим, або нейтральним. Загрози, на думку системи, виникають через неправильні рішення або поспішні дії, які можуть призвести до негативних наслідків та спровокувати агресію. Основне завдання такої системи полягає в уникненні рішень, що перешкоджають її поступальному розвитку або створюють передумови для серйозніших загроз [9].

У сучасних умовах ментальна безпека стає ключовою складовою національної безпеки. Війни, інформаційні атаки та глобалізація можуть мати серйозний вплив на ментальність суспільства. Важливо розуміти, що інформатизація та глобалізація є об'єктивними процесами, що мають як негативні, так і позитивні аспекти. Основну загрозу для ментальної безпеки створюють інформаційні маніпуляції та фейки. Використання «м'якої сили» через

інформаційні викривлення є менш витратним і більш ефективним у порівнянні з військовими методами. Це одна з головних проблем для національної безпеки.

Ще однією суттєвою проблемою національної безпеки є фінансова безпека, яка є основою економічного розвитку та забезпечення суверенітету країни. Під час війни важливість фінансової безпеки значно зростає, адже армія та оборонні структури потребують стабільного фінансування, включаючи міжнародну допомогу. Визначення джерел фінансування та їх ефективного використання є ключовими елементами національної безпеки як у мирний, так і в воєнний час [1].

Корупція також є значною загрозою для національної безпеки. Вона впливає на військово-промисловий комплекс, розробку нових технологій та забезпечення військових необхідним обладнанням. Корупція підриває репутацію країни на міжнародній арені, що може призвести до втрати довіри та скорочення необхідної допомоги. Тому боротьба з корупцією є важливим пріоритетом для забезпечення національної безпеки України [9].

Будь-яка криза змінює наше повсякденне життя. Коли стається надзвичайна ситуація, прості речі, до яких ми звикли, швидко можуть стати недоступними. В сучасному світі, окрім військової загрози, поширилися атаки на критичну інфраструктуру, транспорт, IT-систему, комунікації тощо. Наприклад, в результаті атак можуть виникнути проблеми з медичними послугами, системами зв'язку та електропостачання. Україна протистоїть російській агресії уже понад сім років, протягом яких тривають військові дії на території нашої держави. Російська агресія не обмежується фізичною присутністю окупаційних військ. Ворог здійснює атаки в інформаційному просторі, намагаючись послабити нашу здатність чинити опір. Саме в цьому і полягає «гібридність» війни, яку веде проти нас росія, адже у протистоянні задіяні всі сфери соціально-політичного життя.

Сьогодні варто говорити про гібридність тероризму як явища, котре набуває абсолютно нових характеристик, оскільки основною метою терористичних дій стало знищення миру як способу співжиття і створення атмосфери тотального страху. Мусимо бути завжди готовими до надзвичайних ситуацій, а тому вкрай важливо знати, що саме може зробити кожен з нас в умовах кризи. Особливо це стосується ситуацій, коли служби, на які ми звикли розраховувати, вимушені працювати в екстреному режимі. Безумовно, державні і місцеві органи влади, служби та інституції відповідають за підтримку функціонування суспільства і надання допомоги. Коли безпека суспільства під загрозою, готовність до взаємної допомоги стає вирішальною. Варто пам'ятати, що гарна підготовка – запорука кращої допомоги близьким і тим, хто особливо її потребує. Чітке розуміння алгоритму дій допоможе ефективніше впоратися з кризою та зменшити негативні наслідки для суспільства загалом [3].

Одним із ключових аспектів забезпечення національної безпеки України є запобігання та нейтралізація як реальних, так і потенційних загроз, що можуть впливати на національні інтереси у різних сферах державного і суспільного життя, як зазначено у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 2003 року. Стратегія національної безпеки, затверджена Радою національної безпеки і оборони України у травні минулого року, надає пріоритет інформаційній безпеці. Вона акцентує на необхідності застосування асиметричних заходів для боротьби з усіма формами інформаційної агресії та створення інтегрованої системи для оцінки інформаційних загроз і швидкого реагування на них [8].

16 липня 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про основи національного спротиву», який знаменує новий етап в обороні держави. Документ, актуальність якого назріла ще у 2014 році, набув чинності 1 січня 2022 року [5]. Він визначає правові та організаційні засади національного спротиву, його підготовку і ведення, а також функції і повноваження сил безпеки та оборони у цій сфері. Основою закону є концепція, що об'єднує територіальну

оборону, рух опору та підготовку громадян до захисту держави, формуючи систему національного спротиву.

Вперше законодавчо закріплено поняття національного спротиву, яке охоплює комплекс заходів, спрямованих на:

- 1) залучення громадян до оборони держави;
- 2) забезпечення воєнної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України;
- 3) стримування агресії та її нейтралізацію;
- 4) нанесення неприйнятних втрат противнику, що змусить його припинити агресивні дії.

Звідси національний супротив можна визначити як комплекс дій держави і суспільства, спрямованих на забезпечення безпеки та захисту національних інтересів. Ключовими елементами цього супротиву є:

1. **Мобілізація суспільства:** Актуальність соціальної згуртованості та готовності населення підтримувати національну безпеку. Дослідження показують, що суспільна активність відіграє вирішальну роль у формуванні національної ідентичності та готовності до протидії загрозам.

2. **Інформаційна безпека:** В умовах глобальної дезінформації важливо розвивати стратегії захисту інформаційного простору. Ефективні комунікаційні кампанії можуть сприяти підвищенню усвідомленості населення щодо загроз та важливості національного супротиву.

3. **Співпраця між державними та недержавними інститутами:** Інтеграція силових структур, громадських організацій та місцевих громад може підвищити ефективність реалізації національного супротиву. Співпраця на всіх рівнях є критично важливою для досягнення цілей національної безпеки.

4. **Стратегічне управління:** Важливість розробки та впровадження стратегій, що враховують специфіку загроз, з якими стикається країна. На основі аналізу досвіду інших держав можна визначити ефективні моделі супротиву [7].

Надзвичайні ситуації воєнного характеру – ситуації, пов'язані з наслідками застосування зброї масового ураження або звичайних засобів ураження, під час яких виникають вторинні фактори ураження населення внаслідок зруйнування атомних і гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних і токсичних речовин та відходів, нафтопродуктів, вибухівки, транспортних та інженерних комунікацій тощо.

Теперішній стан Збройних Сил України дозволяє ефективно стримувати агресора, робити внесок для забезпечення всеохопної оборони держави, запобігати кризовим воєнним ситуаціям, а також брати активну участь в міжнародних миротворчих операціях. При цьому структура Збройних Сил України, система управління, комплектування, мобілізації та територіальної оборони здатні забезпечити швидке приведення Збройних Сил у повну бойову готовність для гідної відсічі агресору. У разі виникнення надзвичайної ситуації ключовим елементом стають підрозділи Територіальної оборони.

Територіальна оборона України це система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період з метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій. Відповідно до Закону України «Про оборону України», територіальну оборону на всій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, а на території областей – обласні державні адміністрації (в межах своїх повноважень). Основні завдання і заходи щодо підготовки та ведення територіальної оборони України визначені у Законі України «Про основи

національного спротиву», який прийнятий 16 липня 2021 року за №1702-IX, та вводиться в дію з 1 січня 2022 року [5].

Складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву. Територіальна оборона складається з військової, цивільної та військово-цивільної складових.

Недоліки та невідповідності законопроекту «Про основи національного спротиву» охоплюють кілька важливих аспектів, які потребують доопрацювання:

1) повноваження суб'єктів забезпечення національного спротиву:

- головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України (ГНЕУ) виявило низку проблем у визначенні повноважень суб'єктів, відповідальних за національний спротив;

- деякі положення законопроекту суперечать правовому статусу органів місцевого самоврядування;

- не передбачено внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», що створює правову невідповідність;

- ГНЕУ наголошує, що включення питань національного спротиву до компетенції місцевого самоврядування є некоректним, оскільки національний спротив — це частина загальної оборонної системи держави.

2) залучення цивільних органів державної влади:

- законопроект передбачає використання цивільних органів державної влади, зокрема місцевих державних адміністрацій, як частини системи управління територіальною обороною;

- ГНЕУ вважає, що це може призвести до надмірного залучення місцевих жителів до оборони та до ризиків некомпетентного управління з боку цивільних керівників, які й так перевантажені в умовах воєнного стану [8].

Закон «Про основи національного спротиву» також не забезпечує чітких механізмів інтеграції та координації стратегічних комунікацій на всіх рівнях організації національного спротиву. Для вирішення цієї проблеми пропонуються такі кроки:

1. **Розробка та законодавче закріплення моделі стратегічних комунікацій** у сфері національного спротиву.

2. **Визначення завдань для координації стратегічно-комунікативної діяльності:**

- чітке вивчення цільових аудиторій;

- конкретне визначення засобів стратегічного впливу;

- створення механізмів, порядку та форм взаємодії між силами безпеки, органами державної влади, місцевим самоврядуванням і громадянами;

- визначення відповідальної структури за координацію взаємодії між суб'єктами національного спротиву;

- розробка стандартів для оцінки потенціалу та досвіду суб'єктів у контексті національного спротиву [5].

Важливою складовою національного спротиву є мобілізація всього населення для протидії гібридній агресії з боку Російської Федерації. Ефективність національного спротиву залежить від узгоджених дій усіх відповідальних суб'єктів та постійного зворотного зв'язку з цільовими аудиторіями. Розвиток стратегічних комунікацій в умовах інформаційних викликів та загроз стає невід'ємною частиною правового забезпечення національного спротиву в Україні.

Висновки: Національний супротив є важливим елементом забезпечення національної безпеки в умовах сучасних глобальних загроз. Ефективність супротиву залежить від здатності суспільства мобілізуватися, забезпечувати інформаційну безпеку, співпрацювати між різними інститутами та впроваджувати стратегічні підходи. Визначення конкретних механізмів

національного супротиву дозволить країнам зміцнити свої позиції у боротьбі з сучасними викликами.

Аналіз проблем забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного часу дозволяє виокремити кілька ключових аспектів:

1. **Формування механізмів протидії корупції.** Корупція залишається однією з основних загроз, яка підриває довіру до державних інституцій і негативно впливає на міжнародну співпрацю. Боротьба з корупцією вимагає системних підходів, що включають не лише юридичні заходи, але й комплексні антикорупційні стратегії для підвищення прозорості управління.

2. **Освіта та людський капітал.** Система освіти повинна забезпечити підготовку фахівців, здатних адаптуватися до сучасних викликів, формувати якісний людський капітал, який є критичним для економічного відновлення, зміцнення обороноздатності та розвитку науки.

3. **Засоби обороноздатності.** Необхідно оптимізувати оборонне фінансування, спрямовуючи кошти на розвиток оборонно-промислового комплексу та науково-дослідних лабораторій. Це включає розробку нових видів озброєнь та методів захисту, що здатні підвищити безпеку військовослужбовців та населення.

4. **Інформаційна безпека.** Захист інформаційного простору від фейків і дезінформації є пріоритетним завданням. Інформаційна безпека допоможе зберегти довіру населення до органів влади та уникнути панічних настроїв, які можуть негативно вплинути на стійкість суспільства в умовах війни.

5. **Ментальна безпека.** Психологічна стійкість населення, його готовність до викликів війни та збереження національної самосвідомості є важливими для довгострокового виживання суспільства і держави.

6. **Фінансова безпека.** Забезпечення стабільного фінансування для оборонних потреб — ключовий елемент, оскільки без достатніх фінансових ресурсів неможливо підтримувати боєздатність армії та функціонування органів оборони.

7. **Патріотичне виховання.** Формування національної свідомості серед дітей та молоді через підвищення важливості рідної мови, культури та історії є основою для побудови сильної нації, здатної протистояти зовнішнім загрозам.

8. **Міжнародна співпраця.** У сучасних умовах глобальних викликів та загроз Україна повинна активно співпрацювати з міжнародною спільнотою у сфері оборони. Це дозволить посилити національну безпеку шляхом інтеграції в міжнародні безпекові ініціативи та отримання необхідної допомоги для протидії агресії.

Таким чином, забезпечення національної безпеки України є багатофакторним процесом, який вимагає комплексного підходу, тісної міжнародної співпраці, а також розвитку внутрішніх механізмів запобігання загрозам на різних рівнях державної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану. Економічний аналіз. 2022. Т. 32. № 4. С. 289–297
2. Закон України “Про основи національної безпеки України” (Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – С. 351) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
3. Коваленко, С. Г. (2021). Національний супротив в умовах сучасних загроз: концептуальні аспекти. Журнал національної безпеки, 5(3), 45-59.

4. Мельник, А. Л. (2023). Інтеграція інститутів у системі національної безпеки: досвід та перспективи. Актуальні питання державного управління, 6(1), 12-28.
5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
6. Проект Закону про основи національного спротиву. Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72035.
7. Таран, В. О. (2022). Мобілізація суспільства як фактор національної безпеки. Суспільні науки та безпека, 4(2), 32-47.
8. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України” URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
9. Часник Д.В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 34. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/600/551>.

REFERENCES

1. Vasylychshyn O., Tytor V., Kekish I. Natsionalna bezpeka derzhavy: osoblyvosti zabezpechennia u rezhymy voiennoho stanu. Ekonomichnyi analiz. 2022. T. 32. № 4. S. 289–297
2. Zakon Ukrainy “Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy” (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 2003. – № 39. – S. 351) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
3. Kovalenko, S. H. (2021). Natsionalnyi suprotyv v umovakh suchasnykh zahroz: kontseptualni aspekty. Zhurnal natsionalnoi bezpeky, 5(3), 45-59.
4. Melnyk, A. L. (2023). Intehratsiia instytutiv u systemi natsionalnoi bezpeky: dosvid ta perspektyvy. Aktualni pytannia derzhavnoho upravlinnia, 6(1), 12-28.
5. Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu : Zakon Ukrainy vid 16.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
6. Proekt Zakonu pro osnovy natsionalnoho sprotyvu. Verkhovna Rada Ukrainy. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72035.
7. Taran, V. O. (2022). Mobilizatsiia suspilstva yak faktor natsionalnoi bezpeky. Suspilni nauky ta bezpeka, 4(2), 32-47.
8. Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy” URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
9. Chasnyk D.V. Zabezpechennia prav liudyny u sferi natsionalnoi bezpeky v umovakh protystoiannia viiskovii ahresii rosiiskoi federatsii. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriiia ekonomichna. Seriiia yurydychna. 2022. Vyp. 34. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/600/551>.

Yury Lvovich Nikolysyn
(Postgraduate student of PVNZ "European University")

TITLE OF THE ARTICLE

Annotation. *The article analyzes the relationship between national resistance and national security in the context of contemporary global threats. Special attention is paid to the mechanisms of national resistance, their impact on ensuring the security of the state and society. The latest research in this field is studied, the main problems and challenges facing countries facing aggression, disinformation and other threats are identified. Based on the analysis, a conceptual model is proposed that can help in the development of effective strategies of national resistance.*

Key words: *national resistance, national security, global threats, disinformation, resistance mechanisms, strategic management.*